

творів: [у 50 т.]. К.: Наук. думка, 1982. Т. 35. С. 372 – 376.

7. Шаров С.В., Шарова Т. Електронний підручник історія зарубіжної літератури XVII–XVIII ст. у самостійній діяльності студентів-філологів. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2011. №.3. С. 304–311.

8. Шарова Т.М., Шаров С.В. Використання електронного засобу навчального призначення під час викладання історії української літератури. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Філологічні науки*. Випуск 39. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2015. С. 290–296.

9. Шарова Т.М. Василь Бондар: поезія та художня проза письменника як біографічний ландшафт. Харків: Видавництво «Майдан», 2010. 184 с.

Ручка О.Ф.

магістрантка

*Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького*

Атрошенко Г.І.

кандидат філологічних наук

*доцент кафедри української і зарубіжної літератури
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького*

ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ОБРАЗУ КОШОВОГО ОТАМАНА ІВАНА СІРКА В НАРАТИВНОМУ ПРОСТОРІ УКРАЇНСЬКОГО ФОЛЬКЛОРУ

Анотація. У статті розглянуто постать кошового отамана Івана Сірка на матеріалі українського фольклору. Вибір теми, як і порушена в процесі її висвітлення проблематика, зумовлені Відсутність у сучасній філології цілісного системного аналізу особливостей творення образу Івана Сірка, потреба нового погляду на осягнення історії та видатних осіб у формах мистецтва слова зумовили аналітичне осягнення образу. У статті простежуються особливості художнього бачення історичних подій і постаті Івана Сірка у літературознавстві та фольклористиці; еволюція образу Івана Сірка в українській поетичній творчості; розглянуто співвідношення історичного фактажу та вимислу.

Ключові слова: фольклор, наративний простір, літературознавство, фольклористика, інтерпретація.

Запорозьке козацтво подарувало світові цілу плеяду видатних вождів, які мужньо протистояли іноземним загарбникам. Найяскравіша постать серед них, коли мова йде про часи по смерті Богдана Хмельницького, – кошовий отаман Іван Сірко. Ще за життя його ім'я було оспіване в думах та піснях, героїчних легендах, стало символом не тільки запорозького козацтва, а й усього волелюбного духу українського народу [2, с. 7].

Нині, у час національного відродження, коли український народ творить свою державність, великого значення для формування незалежності України набуває осмислення історії Запорозької Січі – козацької християнської республіки, яка з її демократизмом (чи не головною рисою характеру українців) багато в чому є для нас взірцем, моделлю для нашої суверенної держави [3, с. 3].

Поціновуючи діяльність кошового отамана Івана Дмитровича Сірка, відомий дослідник запорозького козацтва О. Білобрунець писав: «Сірко являв собою велетенську особистість серед усіх низових козаків війська ...у всі часи історичного існування Запорозжя». Учений говорив про нього як про головне зосередження «свого часу на всьому Запорозжі і в цілій Україні». В устах авторитетного дослідника козацтва ці оцінки сприймаються як справедливі, об'єктивні і цілком заслужені [1, с. 15].

Більшість прозових версій образу Івана Сірка позбавлені характерної для фольклору та літописних пам'яток тотальної ідеалізації. У них постає образ живої людини зі своїми пристрастями, вадами й чеснотами. Деяких письменників він приваблює, набамперед, в аспекті створення певного історичного тла (С. Черкасенко), інших – здебільшого в плані дослідження тих чи тих рис людського характеру (В. Кулаковський), ще інших – із погляду історичних паралелей, аналогій, алюзій (В. Домонтович) [5, с. 5]

Трилогія А. Химка вражає обсягом поданого фактажу, кількістю подій, що розгортаються на сторінках романів, розмаїттям вигаданих персонажів та сюжетних ліній. Відсутність документальних даних про дитячі та юнацькі роки Івана Сірка розковує і художню фантазію. Автор прагне показати складність політичних перипетій, розглянути причини й наслідки дій і вчинків не лише кошового отамана, а й інших політичних діячів.

В основу роману покладена ідея боротьби проти агресії південних сусідів, намагання об'єднати під керівництвом одного гетьмана всі українські землі [6, с. 520–527].

Отже, типологія характеру Івана Сірка в літературних творах постає неоднозначною – від певної ідеалізації у фольклорному та літописному дусі аж до протилежної аксіологічної інтерпретації.

Біографія ватажка, як правило, подається у хронологічному порядку, де найголовнішими віхами є період становлення характеру, політична діяльність, духовний і психічний розвиток, особисте і родинне життя.

Окрім того, постать отамана привертає і дотепер увагу літературознавців, фольклористів та все українство загалом. Адже кожен трактує його образ по-своєму, по-особливому. Одні прагнуть подати об'єктивне трактування образу реальної історичної особи, розкрити співвіднесеність часів, а інші, у фольклорних та літературних текстах, присвячених, зокрема, подіям української історії, підтверджують, що всі вони не мають статусу абсолютної істинності.

Безперечно, український фольклор багатий думами про кошового отамана Сірка. У народних думках ми прослідковуємо не лише возвеличення Сірка-отамана та Сірка-непереможного, але і його життєвий шлях, з усіма негараздами, перешкодами, стражданнями та недоліками.

Народні думи – це більш конкретне розуміння образу, його деталізація, розширене прочитання характеру головного героя.

Звичайно, описується неземна сила, мужність відвага та безстрашність отамана, його велич та міфічність.

Зокрема, у легенді «Кошовий Сірко» ми чітко простежуємо такі його найтипівіші риси, як відважність, відчайдушність, що йде ще від козака Мамає: «– Ну, каже, – попробуємо, хто кому хвоста увірве, – і давай колошматить... Побили Мамає, побили його військо, забрали добро і були такі.. » [4, с. 203].

Чітко прослідковуються заповіді отамана Сірка до своїх побратимів, до українського козацтва: « – Як одкопаєте мою руку, то будете сім років воювати так, як і зі мною» [4, с. 204].

Поруч із фантастичним зображенням Івана Сірка в народних легендах часто зустрічається і цілком реалістична його характеристика, адже багатьма джерелами цей дивовижний козак характеризується як людина, сила якої вражала усіх: «Він сильний такий був, що хто його як шаблею ударить по руці, так і по кожій не розруба, – тільки синє буде. Не то що кулею, а шаблею. Уже татари які міри протів нього робили, так нічого не зробили» [4, с. 209].

Отже, великою честю для українського народу є жити на одній землі з великим, непереможним, загадковим, патріотичним, як гроза страшним для татар Іваном Дмитровичем Сірком.

Завдяки легендам та переказам ми маємо змогу знову і знову дивуватися магичній силі Сірка, його сміливим наказам та заповідям, що

пронеслися крізь століття.

Великий характерник – неможливо було б увявити іншого Сірка. Лише його погляд примушував ворогів тремтіти від страху за власне життя.

Слід зазначити, що кошовий отаман Сірко – це особа, яку ніколи не засуджував народ, а навпаки, просив допомоги, не отримуючи відмови.

Усна народна творчість не вихваляє його, людина вже сама робить висновки з почутого, малює образ Сірка з його походів та перемог. Ми не простежуємо чіткого сюжету в легендах та переказах, але це не заважає розуміти, як проходили бої, як люди ставились до нього, а також як боялись вороги.

Можливо, люди занадто ідеалізують образ Сірка, адже якщо простежити ставлення народу до отамана, ми не знайдемо жодного докорудогани славному козакові, жодної скарги. Сірко також був людиною, і йому властиво було помилятися, але якщо б кожен знаходив тільки негативні риси у людині, не було б таких героїв взагалі. Заради того, щоб щось мати, треба чимось, або кимось, жертвувати. У випадку з Сірком він жертвував собою та своїм військом, однак завжди, і це, як стверджує народ, не випадково, повертався переможцем з будь-якого бою, походу.

Усі ці події мають місце в українському фольклорі, бо українці знають своїх героїв, пишаються ними.

Література

1. Білобривець О. Вічно жива легенда Запоріжжя. Про І.Д. Сірка // Демократична Україна. 2004. 14 жовтня. С. 7.
2. Богуш П. Ще раз про отамана Сірка. *Молодь України*. 1990. 28 лютого. С. 7.
3. Сечь в борьбе против турецко-татарской агрессии. К.: Видавництво АН УРСР, 1961. 299 с.
4. Руснак І. Є. Український фольклор: навчальний посібник. 2-ге вид., стереотип. К.: ВЦ «Академія», 2012. 304 с. (Серія «Альма-матер»).
5. Чабаненко В. А. Козацтво і фольклор. Думи, легенди і перекази про І. Сірка та долі його родичів / Українське козацтво. Мала енциклопедія. К. Запоріжжя, 2002. С. 234–237.
6. Щербан Н. Г. Образ Івана Сірка: типологія характеру в народній творчості і художній літературі. Харків: Фоліо, 2009. 177 с.